

PEEN, PREEK OF ZWEEP

Over de precieze cijfers valt te twisten, maar het is inmiddels vrij algemeen geaccepteerd dat we bij onze huidige levenswijze meer dan één planeet nodig hebben. Als de huidige ontwikkelingen zich voortzetten (groei van de wereldbevolking, verhoging van de levensverwachting, meer welvaart, verdergaande urbanisatie) dan hebben we in 2035 zelfs twee planeten nodig. Als iedereen op dezelfde voet zou leven als de gemiddelde inwoner van de Verenigde Staten, dan zijn dat er zelfs vier.

Een illustratie van het feit dat we op te grote voet leven is de vleesconsumptie. Niet alleen eten we meer dierlijke eiwitten dan goed voor ons is, de productie ervan vergt ook nog eens miljoenen hectare grond (inclusief voormalig regenwoud), leidt tot overbemesting en CO₂-uitstoot. Om de ecologische voetafdruk tot aanvaardbare proporties terug te brengen moeten we minder vlees gaan eten. Daarmee strekt het biodiversiteitsbeleid zich uit tot achter de voordeur.

Dilemma: Hoe kun je gedragsverandering bewerkstelligen? Door opvoeden en overtuigen (de preek), door subsidies en heffingen (de peen) of via ge- en verboden en bijbehorende sancties (de zweep)? En wie neemt daarbij het voortouw? Overheid, bedrijfsleven of de burger zelf?

V: Technisch is nog heel veel mogelijk om de ecologische voetafdruk van de productie van dierlijke eiwitten te beperken. Waarom zou je de consument daarmee lastig vallen?

Productietechnisch kan er inderdaad nog heel wat gebeuren. Om te beginnen het tegengaan van verspilling. Wereldwijd wordt gemiddeld twintig procent van al het geproduceerde voedsel verspild. Voor bederfelijke waar, zoals vlees, melk en visproducten ligt dat percentage waarschijnlijk nog hoger.

Best practices delen

Daarnaast worden lang niet overal 'best practices' gehanteerd om de productie van vlees efficiënter te maken. Zo kan de voederconversie, de efficiëntie waarmee voer wordt omgezet in vlees, nog wel met tien en meer procent omhoog.

Ontwikkeling en invoering van nieuwe technieken en gerichte fokkerij kan de productiviteit de komende decennia met vijftig procent doen stijgen. Nog belangrijker is de ontwikkeling van robuuste rassen die onder uiteenlopende omstandigheden optimaal kunnen functioneren. Ook de benutting van voer kan stukken beter. Bij een voerconversie van 3, zoals bij vleesvarkens, wordt nog steeds tweederde deel van het voer omgezet in mest, lichaamswarmte en CO₂. Mineralen uit mest kun je, samen met de lichaamswarmte en de ademhalingslucht van varkens gebruiken voor de productie van eendenkroos of algen, die vervolgens weer als veevoer worden gebruikt.

V: Gedragsverandering is dus niet nodig; de technologie lost het wel op.

Niet dus. De wereldbevolking neemt de komende decennia toe tot 9 miljard mensen in 2050. De gemiddelde welvaart stijgt, waardoor de consumptie van vlees toeneemt. De FAO verwacht een verdubbeling van de vleesproductie tot 500 miljoen ton per jaar in 2050. Dat betekent gemiddeld 50 kilogram vlees per persoon per jaar.

Verdelende rechtvaardigheid

De huidige vleesconsumptie in Nederland ligt op ongeveer 90 kilo per persoon per jaar. Alleen om reden van verdelende rechtvaardigheid zou de vleesconsumptie in Nederland dus ongeveer moeten halveren. Afgezien daarvan betekent een verdubbeling van de vleesconsumptie – ondanks technische maatregelen om de efficiency te verbeteren – een forse vergroting van de impact op biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen.

V: Nederlanders zijn wars van betutteling. Beïnvloeden van gedrag is een hopeloze onderneming.

De meeste mensen zijn van goede wil. Het probleem is alleen dat ze zich nauwelijks bewust zijn van het verband tussen hun voedingspatroon en biodiversiteit. Voor een deel heeft dat te maken met het feit dat veel mensen niet weten wat biodiversiteit is en waarom het belangrijk is. Nog te vaak wordt het begrip verengd tot aabare exoten met de impliciete suggestie dat als je maar voldoende wildparken aanlegt het met de biodiversiteit wel los zal lopen. Er is, kortom, weinig kennis der natuur en ook weinig bewustzijn van het belang van biodiversiteit op alle niveaus (genesoorten-ecosystemen). Natuur moet

vooral spectaculair zijn om interessant te zijn.

Voor een deel heeft het ook te maken met het feit dat mensen nauwelijks meer weten waar hun voedsel vandaan komt. Mentaal hebben we de koe in de wei en de biefstuk op het bord, ontkoppeld. Het paradoxale effect van die ont koppeling van vlees en dier heeft tot gevolg dat vlees een product is geworden als alle andere met kostprijzen en winstmarges en niet te versmadden aanbiedingen in de supermarkt. Het is een product, dat we tamelijk gedachteloos samen met de rijst, de deodorant en het toilet papier in het winkelwagentje leggen.

Zakelijk informeren

V: Hoe kun je de burger meer bewust te maken van het belang van biodiversiteit én van de koppeling met zijn consumptiepatroon?

Om te beginnen via educatie, communicatie en publieke aandacht voor die onderwerpen. Bij voorkeur zakelijk en zonder moralistisch vingertje. Vlees eten is immers niet a priori slecht; het is alleen verstandig om wat te minderen. Voor je eigen gezondheid en voor die van de planeet. Tot nu toe is er echter nog maar weinig aan gedaan aan educatie en communicatie. Noch het publiek, noch politici en beleidsmakers hebben een goed beeld van biodiversiteit en het belang ervan voor het voortbestaan van mens en samenleving.

Een voorbeeld is het beleid voor natuurcompensatie. Vaak wordt gesuggereerd dat het niet zo erg is om een weg of woonwijk in een natuurgebied aan te leggen, 'omdat we ergens anders wel

weer nieuwe natuur aan kunnen leggen'. Daarmee wek je de indruk dat ook biodiversiteit en natuurlijk hulpbronnen maakbaar zijn. Met andere woorden, dat de techniek het wel weer zal oplossen.

Vleestaks

V: Opvoeden en overtuigen, de preek. Nu wisten de allereerste predikers al dat kennis alleen niet vanzelf leidt tot gedragsverandering. Daarvoor heb je ook een stok achter de deur nodig, hier of in het hiernamaals. Een taks op niet duurzaam geproduceerd vlees of een hoger BTW-tarief.

De vraag is of het helpt. Het Kwartje van Kok heeft indertijd nul effect gehad op het aantal afgelegde kilometers; de stijging ging onverminderd door. Je kunt met recht beweren dat dat komt omdat die heffing niet hoog genoeg was, maar als de taks te hoog wordt, worden ten eerste de mensen met lage inkomens onevenredig zwaar getroffen. Ten tweede krijg je ontwijkgedrag, waarbij mensen voortaan hun vlees over de grens gaan halen. Een vleestaks of een hoger BTW-tarief is ook niet erg motiverend omdat de opbrengsten in de staatskas verdwijnen om de staatsschuld te verkleinen. Als je het geld zou mogen gebruiken voor duurzame ontwikkeling van de veehouderij, dan snijdt het mes aan twee kanten: niet-duurzaam geproduceerd vlees wordt duurder en duurzaam geproduceerd vlees wordt goedkoper.

V: Als de prijselasticiteit van vlees hoog is, hoeven we ons niet zo druk te maken. Op een gegeven moment keert de wal het schip omdat veevoer steeds duurder wordt, mede door de groeiende vraag uit de opkomende economieën.

Uiteindelijk zal dat wel gebeuren, maar het lijkt verstandig om zowel uit oogpunt van ecologie als van economie, de koers van het schip vooraf te verleggen en te proberen om de ecologische voetafdruk van de vleesconsumptie te verkleinen. Temeer omdat de groeiende vraag in de opkomende economieën anders zal leiden tot nog meer aantasting van de biodiversiteit door een groter ruimtebeslag en nog meer vervuiling.

V: Over opkomende economieën gesproken; als je even kijkt naar de aantallen – China 1,2 miljard inwoners, India 1 miljard inwoners – dan maakt het dus volstrekt niet uit of we hier 30 of 40 kilo minder vlees per persoon per jaar consumeren?

Twee kanttekeningen daarbij. De eerste is dat je niet met goed fatsoen kunt pleiten voor behoud van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, zonder dat je zelf ook de nodige stappen zet. Het gaat ook om geloofwaardigheid. De tweede kanttekening is dat het gunstig kan zijn om voorop te lopen op het transitiepad naar een duurzame veehouderij.

Nieuwe kansen

De systeeminnovaties die daarvoor nodig zijn, kunnen leiden tot exporteerbare diensten en producten. Nederlandse bedrijven zeggen voorop te lopen in de ontwikkeling van een duurzame veehouderij, maar dat is meer dan een technisch-economisch verhaal. Sociale en culturele aspecten maken daar een essentieel onderdeel van uit.

V: Wie moet het voortouw nemen? De burger wil graag dat de overheid het regelt, omdat het voor hem/haar anders te ingewikkeld wordt. Maar de overheid zegt 'doe het zelf

maar', mede omdat de burger zich niet wil laten betuttelen.

Dat is inderdaad een enorme spagaat die nog eens wordt versterkt door allerlei belangengroepen. Als het zo uit komt, pleiten ze voor overheidsingrijpen, maar als het ze niet uitkomt, prediken ze 'vrijheid, blijheid'.

Verwarring

De verwarring wordt misschien nog het beste geïllustreerd door het grote aantal keurmerken, variërend van Demeter en SKAL aan de biologische kant tot "Ik kies bewust" aan de gezondheidskant. Waarbij voor veel mensen niet eens duidelijk is dat laatstgenoemd keurmerk niets zegt over behoud van biodiversiteit en biologische hulpbronnen.

V: Komt dat niet vooral omdat duurzaam zo'n vaag begrip is?

Dat speelt zeker mee. Is biologische veehouderij wel zo duurzaam? Of moeten we het toch hebben van een hoogproductieve, efficiënte veehouderij met een hoge opbrengst per hectare? Die vergt immers minder areaal dan een veehouderij die alleen biologisch geteeld veevoer gebruikt (meer hectares nodig), waardoor er meer grond overblijft voor natuur. Bovendien lopen de dieren in de biologische veehouderij allemaal buiten, waardoor het milieu extra wordt belast. Daar doorheen speelt ook nog eens het aspect dierenwelzijn, waarbij productiedieren steeds meer worden gezien als gezelschapsdieren en gezelschapsdieren steeds meer als het lid van het gezin worden beschouwd. En het aspect van de volksgezondheid. Het lijkt niet alleen verwarrend, het is ook verwarrend.